
ULUSLAŞMA SÜRECİNDE KÖY ENSTİTÜLERİNİN YERİ

✂

Deniz PARLAK*

ÖZET

1930'larda gelişen siyasî, iktisadî ve toplumsal etmenlerden yola çıkılarak ortaya atılan "köyün kalkınması" ifadeleri Köy Enstitüleri kurumlarında cisimleşmiştir. Köy, Enstitüler aracılığıyla modernleşme vurgusuna katılmış ve esas olarak "ulus" olma bilinci köylere bu yolla aşılannmıştır. Bu doğrultuda büyük önem atfedilen ve oldukça destek gören bir proje olarak Köy Enstitüleri ilerleyen yılların değışen politik, iktisadî ve toplumsal koşullarına entegre bir biçimde reformize edilmiş ardından tamamen kapatılmıştır. Köy Enstitüleri'nin analizinde; ulus yaratma bilincine hizmet etmesinin yanı sıra, ciddi bir okuma-yazma oranı sağlamış olması, modern bir köy olgusunun yaratılmasına katkıda bulunması anlamında en etkili örnek olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Bu çalışmada yapılan okumalar göstermiştir ki, bu kurumların kuruluş ve yıkılış süreçlerinde değışen politik ve iktisadî ifadelerin varlığı en dikkat çekici etmendir.

Anahtar Kelimeler: Ulus, Kalkınma, Modernlik, Köy Enstitüleri.

---

* Akdeniz Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi.

Ulus-devlet olma yolunda atılan adımlar Cumhuriyet'in ilk yıllarında özellikle ortaya konmuştur. Savaş ekonomisinden yeni kurtulmuş ve "yeni" kurulmuş bu devletin kapitalist sisteme entegrasyonunun da ciddi bir sanayi hamlesiyle sağlanacağı dönemin bir başka gerçekliğidir. Bu durumda; ülke genelinde toptan bir kalkınma gerekli, ulus yaratma bilinci tüm yurda aşılmalıdır. Tüm bu gereklilikler nüfusunun %80'den fazlası köyde yaşayan bir ülkede "köy"e dönüşü gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda köylü, kalkınma sürecine dâhil edilmelidir. Ancak gerçekleştirilecek olan bu süreç köylünün köyünden ayrılmasına gerek bırakmadan, yozlaşmaya meyil vermeden köy içinden yetişecek eğitmenlerle gerçekleştirilmelidir. Bu söyleyışlerin vücut bulduğu kurumlar ise Köy Enstitüleri olmuştur.

Dönemin politikalarına uygun bir şekilde işleyişe konulan Köy Enstitüleri kolektif bir çalışma esasıyla, yaparak öğrenme yoluna gitmiş, köylü kuramsal açıdan doyurulurken öğrenilenler günlük yaşantıda uygulamaya konulmuştur. 1940 yılında kurulan Enstitüler kısa sürede yaygınlaştırılmış, eğitim yurdun genelinde işler hale getirilmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda değişen politikaların eleştiri okları Enstitüleri yıkılış sürecine götürmüştür. Bu bağlamda gerek ulusal gerekse uluslararası politikalar bu sürece kaynaklık etmiştir. Yöneltilen eleştirilerin doruğa vardığı bir noktada Enstitüler reformize edildikten sonra Demokrat Parti iktidarı ile 1952 yılında resmen kapatılmıştır.

Yapılan çalışma Köy Enstitüleri'nin kuruluş, işleyiş ve yıkılış süreçlerini irdelerken Enstitülerin kaynaklık ettiği uluslaşma, kalkınma, modernleşme tezlerini dönemin politikaları aracılığıyla yeniden okuma kaygısı taşımaktadır. Ancak çalışma, Enstitülerin her evresinde geliştirilen politikaların sistematüğini ortaya koymak gibi bir amaç gütmemiştir ve dolayısıyla bu bakış açısı kaybedilmeden çalışmanın okunması daha açıklayıcı olacaktır.

KÖY ENSTITÜLERİNE GİDEN YOLDA TÜRKİYE'NİN YAPISI (1930-1939)

Cumhuriyet döneminin ilk yılları bir ulus inşasının boy verdiği yıllardır. Kapitalist devletlerin işgalinden henüz kurtulmuş genç bir cumhuriyette hedef bu yönde gerçekleştirilen mücadelenin başarıya ulaşması yolundadır. Erken Cumhuriyet Dönemi'ni bu yönde okumak daha doğru olacaktır.

1929 Büyük Buhran'ın etkileri ulusal bir ekonomi yaratarak dünya sistemine entegre olmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti'nde de gerek siyasal gerek iktisadî gerekse toplumsal hayatta hissedilmiştir. 1923 İzmir İktisat Kongresi'nde devletin iktisadî yönü olarak çizilen özel teşebbüsün desteklenmesinden Büyük Buhran'ın da etkileriyle 1930'lara gelindiğinde vazgeçilmek zorunda kalınmıştır ve devletçilik ilkesinin nüveleri bu aşamada hissedilir olmuştur. Aynı zamanda savaş ekonomisinin toparlanmaya çalıştığı ve ülkenin içinde bulunduğu sorunları bir muhalefetin eksikliğine bağlayarak Mustafa Kemal, Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına öncülük etmiştir. 1930 yılında kurulan partinin çok kısa bir süre içerisinde ülke genelinde etkili bir siyasal taban yaratması (Koçak, 2002, s.147), dönemin kurucu partisinin siyasal ve iktisadî süreci sorgulamasını gerekli kılmıştır. Bu gereklilikle birlikte, ekonomisi çökmüş ve önemli borçlarla devralınmış yeni bir devletin Büyük Buhran'ın etkisi altındaki dünya kapitalist sistemine entegre olabilmesinin de önkoşulu sermaye birikiminin sağlanmasıdır. Bu yönde oluşturulmaya çalışılan model iki temel üzerine oturtulmaya çalışılmaktadır: (1) Yurdun dört bir yanına ulaşmak ve tüm yurdu bu ekonomik kalkınma sürecine dâhil edebilmek için demiryolları, (2) devlet eliyle teşvik edilecek yeni sanayi programları (Kuruç, 2001, s.299). Sanayileşmenin hız kazanması isteği ve demiryollarıyla da bu hızın ülkenin genelinde etkin olması istekleri yeni bir ulus devlet ve bu doğrultuda millî bir iktisat yaratma talebine cevap verecek nitelikte tasavvur edilmiştir.

Burjuvazinin güçlendirilmesi amacını taşıyan devletçilik ilkesi küçük burjuvazinin daha istikrarlı bir süreç ile birlikte kalkınma talebini de karşılama amacı da taşımaktadır. Bu bağlamda 1930'lu yıllar devletçilik ilkesinin her alanda başat aktör olduğu yıllardır. Dünya topraklarının her bölgesinde merkez-çevre ilişkilerini doğurmuş ve emperyalizm olgusunun hızla yayılmasını da sağlamış olan kapitalist sisteme bir yarıçevre olarak dâhil olmaya çalışan Türkiye'de burjuvazinin desteklenmesi ön koşul olarak belirmektedir. Ancak bu entegrasyon süreci kapitalist sisteme dahil olunmasının ve Batı'nın ön gerekleriyle hareket edilmesinin yanı sıra ülke şartlarına cevap verecek özgün bir model etrafında gerçekleştirilmek istenmektedir. Batı'nın ekonomik sistemiyle gerçekleştirilmek istenen bu bütünleşme, ülkenin özgünlüğünü de kaybettirmemelidir. Bu bağlamda, ekonomi güçlenirken taklitçilikten kaçınılmak istenmesi dönemde hâkim olan anlayıştır. Nitekim 1931 yılında Cumhuri-

yet Halk Fırkası'nın genel sekreterliğine getirilen Recep Peker'in görüşleri de bu anlayışı yansıtmaktadır:

“... halk inkılabının en zararlı tarafı, onun bir ulus tarafından orijinal olarak tatbik edilmemesi ve kendi bünyesine uygun olmaktan ziyade hazır elbise gibi çekilip alınması ve hiçbir suretle uymadığı sosyal hayata kopya edilmesidir; insanlık bunun çok zararını görmüştür” (Peker, 1984, s.31).

Yaratılmak istenen modelden anlaşılmalıdır ki; Batı model alınırken dikkat edilmesi gereken husus “millî” çerçevenin bozulmamasıdır. Genç bir devletin ekonomi politikası da bu yönde -burjuvazinin dilediği ve “millî” bir biçimde- gelişecek ve burjuvazi feodal düzene karşı ilerici bir misyon yüklenektir (Burkay, 1978, s.6). Devletçilik politikası zayıf bir burjuvazinin güçlenmesi ve arzu ettiği misyonu yerine getirebilmesi için kaçınılmaz bir süreç olacaktır. Nitekim 1930 Sivas Nutku'nda İsmet İnönü'nün “mutedil devletçilik” ilkesini dile getirmesinin ardından yaptığı açıklama bu bağlamda oldukça anlamlıdır:

“...Mutedil devletçi olarak, halkın temayülâtına ve isteklerine yetilemiyoruz diye kusurluyuz. Devletçilikten büsbütün vazgeçip, her niyeti sermayedarların faaliyetinden beklemek kabahat! Bu, memleketin anlayacağı bir şey değildir” (Avcıoğlu, 1996, s.446).

Sürecin bu doğrultuda işlerlik kazanmasıyla birlikte; ilk beş yıllık sanayi planıyla (1933-1937) sanayi yatırımları teşvik edilmiş, ancak kalkınma yolundaki ne sağlık, eğitim gibi adımlar ne de tarımdaki gelişmenin gerekliliği bu plana dâhil edilmemiştir. Türkiye'nin geri kalmışlığının vurgulandığı planda çözüm yolu devlet eliyle desteklenen kamu yatırımlarıdır (DPT, 07.11.2009). Yabancı şirketlerin millileştirilmesi de yine devletçilik politikalarının ayrı bir sonucudur.

Dönemin temel hedefi burjuvazinin gelişmesi için devlet eliyle yaratılacak yatırımlar ve sermayenin birikimi için pazarların açılmasıdır. Ancak bu aşamada burjuvazi emekçi, köylü, işçi kesimlerinin karşısında yer alacak ve tarım ile sanayi arasındaki makas gittikçe genişleyecektir. Ulaşılmak istenen “muasır medeniyetler seviyesi”ne yalnızca burjuvazinin desteklenmesiyle ulaşılamayacağı kısa zamanda anlaşılmalı ve kırsal kesiminde bu süreçte daha etkin olması 1930'lar Türkiye'sine damgasını vurmuştur.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİNDE DEĞİŞEN HALKÇILIK VE KÖYCÜLÜK İFADELERİ

Devletçilik politikaları ekonomik hayatı olduğu kadar toplumsal ve siyasal yaşantıyı da etkilemiş ve toplumun bir bütün olarak algılanmasını gerekli kılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye toplumunda bir sınıf çatışmasının sürekli yadsınması ve doğabilecek herhangi bir çatışmanın devletin kanatları altında önlenmek istenmesi de kıra bakışı değiştirmiştir. Sovyetler Birliği'nin de etkisiyle oluşan komünizm korkusu halktan gelebilecek bir devrim olasılığı korkusunu da tetiklemiş ve devletçilik politikalarıyla hızlı sermaye birikiminin yaratılması gereğiyle sürekli burjuvazinin desteklenmesi Kurtuluş Savaşı sırasında da bir kenara bırakılmış köylü kesimin ihmal edildiğini gözler önüne sermiştir. 1930 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın politikalarından önemli bir memnuniyetsizliğin duyulmasının da ortaya çıkışı -Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kısa zamanda geniş kitlelerin desteğini alması- CHF'nin halk desteğini kaybettiğini göstermiştir.

1935 yılında 16 milyon 158 bin civarında olan Türkiye nüfusunun % 83,4'ü kırsal kesimde yaşamasına rağmen 1938 yılında 500 dönümden küçük işletmelerde tarım yapan aile sayısı 2 milyon 492 bin, 500 dönümden büyük işletmelerde tarım yapan aile sayısı 6182, yani toplam ailelerin sadece % 0,25'idir (Baydar, 1976, s.24). Sanayileşmeye verilen önemin yanı sıra bu dönemde tarımın desteklenmemesi bu rakamlarla da ifade edilebilmektedir. Tarımda makineleşmenin de çok kısıtlı olduğu ve köylerdeki büyük nüfusa rağmen istihdam sağlanamadığı da bu dönemin gerçekleri arasındadır. Hatırlatılması gereken bir başka nokta ise, köylü kesimin tek bir potada da eritilmeyeceğidir. Gelir dağılımına bağlı olarak toprak dağılımı adaletsizliği, köylüler arasında var olan sınıfsal katmanların nedenleri biçiminde ortaya çıkmaktadır (Geray, 1976, s.42-43). Toprak ağalarının hükmüne karşı maraba ve ortakçı olarak çalışan oldukça geniş halk kesimlerinden bahsedilebilmektedir. Dolayısıyla 1935'lere gelindiğinde devlet eliyle desteklenen burjuvazinin varlığına karşın kendi içerisinde de bölünmüş ve unutulmuş bir kırsal kesimden bahsetmek mümkün olmaktadır.

Dönem içerisinde sürekli vurgulanan sınıfsız toplum ifadesi sosyalist, komünist bir toplum tasavvurunun aksine millî bir irade, tek vücut idealinin dile yansımalarıdır. Osmanlı milliyetçiliğinin bir iz düşümü olarak

da düşünülen bu ifade (Karaömerlioğlu, 2001a, s.277), cumhuriyetin ilk yıllarında “halk ve millet bütünlüğü” ifadelerinde kendini bulmuştur. Bu dönemde halk ve millet kavramları aynı anlamlarda kullanılmıştır. Kemalist millî devlet ve millet anlayışının Rousseau temelli bir formüle dayandığını söylemek bu bağlamda abartılı olmayacaktır. Çok uluslu bir imparatorluğun ardından oluşturulmaya çalışılan tek millet, tek ulus hâkimiyeti, Kemalist milliyetçilik ilkesinde vücut bulmuştur. Bu doğrultuda, düzen içinde ilerleme fikri benimsenmiş, düzen millî bütünlük fikriyle temellenmiş ve bu millî bütünlük muasır medeniyetler seviyesine ulaştırılmaya çalışılmıştır (Köker, 1990, s. 81). Aynı zamanda Çakır’ın da belirttiği gibi, “burjuvazinin köylünün pazar için üretim yapmasına, bürokraside ve işyerlerinde daha verimli çalışacak elemanlara ihtiyacı vardı (Çakır, 1976, s.35).

Henüz çok genç olan ülkenin ekonomik ve toplumsal gelişiminin sağlanması, bu yönde devlet eliyle gerçekleştirilen yatırımlar salt belirli kesimleri için değil ülke genelinde toptan bir kalkınma yoluna gidilmesini gerekli kılmıştır. Bu bağlamda, 1930’lara gelindiğinde yukarıdan yapılan inkılâpların tabanda bir memnuniyet yaratmadığı aksine toplum modernleşmesinin halk içerisinde bir karşılığı olmadığını görülmesi “halk için halka rağmen” ilkesinin terkini zorunlu kılmıştır. Gerek yönetici elite gerekse aydın kesimde köye yapılan vurgu dikkatleri çekmektedir. Dönemin seçkin dergisi *Kadro* ve halkevleri mecmuası olarak ilgi görmüş *Ülkü* dergisi yazarları arasında hızla yayılan “köycü” ifadeler bunun en açık kanıtını oluşturmaktadır (Karaömerlioğlu, 2006, s.64).

Kırsal kesimin modernleşmesi, toplumsal ve ekonomik dönüşümü üzerine yapılan tartışmalarda en dikkat çekici nokta tüm yapılması öngörülen çalışmaların köylüleri köylerinden etmeden, buldukları toprakları terk etmeden gerçekleştirilmesi yönündedir. Bu nedenle en korkulu durum şehirleşmedir. O dönemin aydınları ve yönetici elitine göre şehirleşme yozlaşmanın, sınıf çatışmalarının bir simgesidir (Karaömerlioğlu, 2001b, s.289). Nusret Kemal Köymen’in şehirleşmeyi yererek köylülerin köylerinde kalkındırılması ve bu kesimin kendi kültürüne yabancılaşmadan modernleşme saflarına katılması yönündeki vurgusu da bu fikriyatın bir ürünüdür (Köymen, 1934). Karaömerlioğlu’na göre, köycü ifadeler önem atfeden kesimlerin bu çıkışındaki nedenlerden biri de işçi sınıfının yokluğudur. “Köylüler, şehirlerdeki işçi sınıfının tersine, isyancı ve kozmopolit eğilimleri olan bir sınıf değildi. Köylülerin ayırt

edici özelliği muhafazakârlıklarıydı” (Karaömerlioğlu, 2001b, s.292). Buna göre, geleneksel değerlerin korunması ve bu muhafazakâr tutum köylülerin ayaklanmasını önleyecek bir karakteristik olarak nitelendirilmektedir. Aynı zamanda köy, bu nitelikleriyle ulusun en saf halinin temsilini sunmaktadır.

KÖYÜN KALKINMASINDA EĞİTİM SEFERBERLİĞİ

Kırsal kesimin geri kalmışlığına ve ülkenin kalkınmasında kıra atfedilen rol neticesinde bu sorunsalın çözümü eğitimde görülmüştür. Köylü kendi topraklarında eğitilecek ve devlet eliyle bütünsel bir modernleşme sürecine girilecektir. Bu yönde okur-yazar sayısının artırılması, ilköğretim seferberliği öncelik kazanmıştır. 30’ların ikinci yarısında yapılan araştırmaya göre okuma yazma bilenlerin okur-yazar nüfusa oranı % 20 dolaylarında iken bu oran kadınlarda aynı dönem için % 10’lara düşmektedir (Baydar, 1976, s.24). Okur-yazar oranındaki bu düşük veriler, sorunun ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Türkoğlu’na göre eğitimin istenilen düzeyde yapılabilmesi için üç temel sorunun çözümü gereklidir:

“Bunlardan biri fırsat ve olanak eşitliğiydi. Toplumda eşit olmayan durumu eğitimle azaltabilmek için herkesi kapsayacak bir nicelik sıçraması yapabilmektir. İkincisi ise yanmış yıkılmış Türkiye’nin yeniden bayındırlaşması, ekonomik yönden canlanması için toplumun, özellikle bu işlerde yer alacak köylünün, yeni, çağdaş bilgi ve teknik becerilerle yüklü olarak yetişmesini sağlayacak içerik kazanmasıydı. Üçüncüsü ise böylesine kapsamlı bir eğitim için ülkenin ekonomik gerekçelerine, bütçesine uygun kaynak bulabilmek sorunuydu” (Türkoğlu, 1997, s.60).

Nitekim bu sorunların çözülebilmesi cumhuriyetin ilk yıllarında da konu olmuştur. 1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilatı’na Dair Kanun’la Köy Muallim Mektepleri’nin açılması kararlaştırılmış, ancak altı yıl süren bir denemeden sonra başarı elde edilememiş ve bu konu 1932 yılında Reşit Galip’in Maarif Vekili olmasının ardından yeniden gündeme gelmiştir (Kafadar, 2004, s.371). Köy Enstitüleri üzerine yapılmış nitelikli çalışmalardan biri olan *Türkiye’de Köy Enstitüleri* kitabının yazarı Kirby’e göre; Millî Eğitim Bakanlığı’nun köy eğitimini yeniden ele alma çabaları ne halkçılıktan ne de köycülüğten esinlenmiştir. Asıl başat rol orta ve yüksek öğretim alanlarındaki başarısızlıkların somut sonuçlarıdır (Kirby, 2000, s. 52). CHF’nin dört yılda bir tekrarlanan kurultaylarından 1935 yı-

İndaki 4. Büyük Kurultayı'nda köy çocuklarının köy hayatının ihtiyaçları doğrultusunda eğitilmesi gerekliliği üzerinde de durulmuştur. Saffet Arıkan'ın bakanlığı döneminde köye eğitmen yetiştirme gerekçesiyle ikinci bir adım atılmış ve eğitmen kursları açılmıştır. Bu dönem itibariyle artık adı sık sık duyulacak olan İsmail Hakkı Tonguç da İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne vekil olarak atanmıştır. Aynı yıl Tonguç yaptığı itinalı çalışma sonrası bakanlığa ülkenin eğitim sürecindeki istatistiklerini çıkarmıştır. Nüfusun %80'inden fazlasının köylerde yaşadığı bir ülkede ilköğretim çağındaki çocuk nüfusu 1.800.000 olmasına rağmen kentlerde bunların %29,3'ü, kırlarda ise %78,2'si okula gitmemektedir (E. Tonguç, 2001, s. 259).

1937 yılında "Köy Eğitmen Kurslarıyla İlk Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun"la İzmir-Kızılçullu ve Eskişehir-Çiftelerde faaliyete geçen ve Köy Enstitüleri'nin başlangıç aşaması olarak değerlendirilecek bu kurslar başarılarıyla taleplere cevap verir bir nitelikte olduğunu göstermiştir. İlgili yasanın eğitmen yetiştirmenin amacı ise "nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmayan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek ve ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için köylülere rehberlik üzere köy eğitmenleri istihdam edilir" (m.1), şeklinde ifade edilmiştir. Askerliğini bitirmiş, okur-yazar köylü kesimden seçilen eğitmen adayları köylerde gerçekleştirilecek eğitim seferberliği için öncü kadroları oluşturmuştur. Aynı zamanda eğitmen adaylarının kendi köylerince uygun görülerek seçilmesi Kirby'ye göre "köylüyü [...] sorumlu yapmakla, hükümet makamının adam destekleme uygulamasını önleyen ilk adım bilinmeden atılmıştır" (Kirby, 2000, s. 121). Bu kurslarda eğitmen adayları salt kitabi bilgiyle değil aynı zamanda modern tarım tekniklerinin kullanımı, tıbbi bilgilerin öğrenilmesi ve köylerinde yurttaşlık bilgisi aşlamakla yükümlü tutulmuşlardır (Altunya, 2009, s.24-25).

10 Kasım 1938'de Mustafa Kemal'in ölümü sonrası devlet yönetiminde Cumhurbaşkanı İsmet İnönü olmuştur. Celal Bayar'ın aksine daha uzun vadede devletçilik politikalarını öngörmüş olan İsmet İnönü millet olgusunda köye atfedilen önemi devam ettirmiştir:

"...İlköğretim konusunda milletçe işbirliği yapılması, XX. yüzyılın ileri ve güçlü bir milleti olabilmek için mutlaka ilköğretim sorununun çözülmesi, seferberliğe en uzak köyden başlanması, devlet bütçesinin bu iş için yeterli olmadığı ancak az masrafla çok öğrenci okutacak bir yöntem bulun-

ması, konuyla ilgili esaslar gösterilir ise bunlardan faydalanabilecekleri...".(Cumhuriyet Gazetesi, 1940'dan aktaran Aysal, 2005, s. 273).

İsmet İnönü'nün başkanlığının ardından Saffet Arıkan sağlık sorunları nedeniyle bakanlık görevinden ayrılmış, yerine Hasan Âli Yücel getirilmiştir. Köy Enstitüleri denince akla gelen ilk isimlerden olan Yücel, bu ülküyle hareket edecek ve İsmail Hakkı Tonguç'u vekaletten alıp asaleten İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne atayacaktır. Bu iki isim artık sürekli birlikte anılır olacaktır.

KÖY ENSTİTÜLERİ'NİN KURULUŞU VE GELİŞİMİ

Eğitmen kurslarında elde edilen deneyim köy enstitülerinin kuruluşuna kaynaklık etmiştir. İleriki yıllarda yönetimleri Köy Enstitüleri ile birleştirilecek olan kurslar 1948 yılına kadar her yıl açılmış, yaklaşık 9 bin eğitmen yetiştirmiştir (Altunya, 2009, s.24-25). Eğitmen kurslarının sağladığı başarılar devletin ve burjuvazinin çıkarlarına öncülük edencesine başarı göstermiş köylerde kısmen de olsa bir kalkınmanın sağlanmış olması ve yönde atılacak adımların hız kazanması isteklerini daha da körüklemiştir. Bu nedenle eğitim sadece eğitim düzeyinde kalmamalı, köylerde yetiştirilecek öğrenciler, bu sürece destek olmalıdırlar. 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu ile kurulan enstitüler işte tam da bu amaca kaynaklık edecektir.

Köy Enstitülerine yönelik eleştiriler henüz kurulma aşamasında Kanun'un mecliste görüşüldüğü gün başlamıştır. Öncelikle Konya Milletvekili Osman Şevki Uludağ köylerde gerçekleştirilecek bu eğitim kurumlarına niçin "enstitü" dendiğini sorgulamıştır ve polititeknik okulunun daha kısıtlı anlamını çağrıştıran bir kelimenin bulunmasını "enstitü" yerine "enistitü" sözcüğünü daha uygun gördüğünü belirtmiştir (Ekmeççi, 1976, s. 50). Yasaya ilişkin bir başka eleştiri ise, Kazım Karabekir'den gelmiştir. Karabekir köy enstitüleri ile de şehirli-köylü kopukluğunun pekişeceğine yönelik eleştiride bulunmuşsa da yasayı mecliste görüşmeye sunan Hasan Âli Yücel köy enstitülerinde ayrı bir eğitim prensibinin olmayacağını parti programında yazılı olan eğitim mevzuatını uygulayacaklarını açıklamıştır. Ayrıca "enstitü" adının anlaşılamayacağından duyduğu endişeyle Karabekir, bu eğitim kurumlarına hayat mektebi ya da hayat kaynağı denmesinin daha uygun olacağını belirtmiştir (Bahadır, 1994, s.66). Yapılan eleştirilere karşın, 426 üyeli meclisin 278 üyesinin onayıyla kabul edilen 3803 sayılı yasa için çekimser oy kul-

lanılmamasına rağmen 148 milletvekilinin gelmemesi kuruluş aşamasında dahi, bu sürecin sıkıntılı olacağını sinyallerini vermiştir. Nitekim oylamaya katılmayan milletvekilleri arasında Demokrat Parti'yi kuracak ve 1950'lere geldiğinde Köy Enstitüleri'ni kapatacak olan kişilerin Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Celal Bayar'ın olması da dikkat çekicidir (Ekmeççi, 1976, s. 52-53). Kuruluşu sırasında sağlanamayan oydaşma, gelişimi sırasında köy enstitülerinin ciddi eleştirilere maruz kalması sonucunu doğuracaktır.

Bir ulus ve ulusal kültür yaratma sürecinde büyük önem atfedilen Köy Enstitüleri, ilgili yasa uyarınca 1940'ta eğitim kurslarının adlarının değiştirilmesi ve ilerleyen yıllarda 7 Köy Enstitüsü'nün bunlara katılımıyla 21 adet olmak üzere yurdun dört bir yanında açılmıştır. Bütünsel bir kalkınmayı sağlaması amaçlanan köy enstitülerinin işleyişi, vereceği eğitimin niteliği doğrudan hedefe ulaşılmasında önemli bir yer tutmaktadır.

Köy Enstitüleri'nin ideolojik alt yapısında kuşkusuz İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un görüşleri doğrudan etkilidir. Köylünün eğitime ulusal kalkınmada büyük önem veren Tonguç, aynı zamanda köylünün sömürülmesinin artık sona ermesi gerektiğinden ve bu gerekçeyle eğitimin zorunluluğundan da söz etmektedir. Bu bağlamda sık sık atıfta bulunulan sözleri dikkat çekicidir:

"Köylü insanı öylesine canlandırılmalı ve bilinçlendirilmeli ki, onu hiç bir güç yalnız kendi çıkarına insafsızca sömürmesin, köyün sakinlerine köle ve uşak işlemleri yapmasın. Köylüler bilinçsiz ve bedava çalışan birer iş hayvanı durumuna gelmesinler" (Bayrak, 08.11.2009).

Tonguç'un hedeflerine salt bu eğitim kurumlarıyla ulaşmak mümkün olmasa da gerçekleştirilmek istenen amaçlar doğrultusunda köy enstitüleri köycü düşüncelerin somut dayanağını oluşturmaktadır. Bu bağlamda köylerde eğitim yoluyla hem köylerin iktisadî kalkınması gerçekleştirilecek hem de nüfusunu yeniden temellendirmek isteyen Kemalist ideoloji kırsal bölgelere de ulaşma imkânı bulacaktır. Temel amacın bu yönde olmasının yanı sıra köylülerin eğitiminin bir diğer hedefi de köylülerin doğa ile baş etmelerini sağlamaktır. Tonguç bu yönde eğitimin gerekliliğini vurgularken aynı zamanda okullardaki eğitimin hayattan kopuk olmamasına da işaret etmektedir.

"[...] köy okullarının öğrencileri, hayatlarının temellerini, tabiat ve toplum alemleri oluşturan bireylerdir. [...] okulunda tıpkı hayat gibi olması lazımdır. Fakat olamamıştır. Bunun başlıca sebepleri; Okul yazılı bir hale gelmiş kıymetleri öğrenciye nakletmek üzere icat edilmiş bir kurumdur. [...] Bu şekilde kitabi bir karakter alan okul, hayattan ayrılmıştır; ona gözlerini, kulaklarını tamamen kapamıştır. Bu sebepten hayat hadiseleri ile okul faaliyeti birbiri ile dengeli yürütülememiştir" (Tonguç, 1997, s. 189, 190-191).

Gerçekleştirilmek istenen eğitim "iş içinde iş vasıtasıyla iş için eğitim" sloganıyla özdeş sayılabilecek şekilde fiziksel gücün yanı sıra kendini ve çevresini bu yönde geliştiren bireyler yaratmalıdır (Arman, 1976, s. 9; Türkoğlu, 1997, s. 159). Köy Enstitüleri'nin eğitim niteliği bu doğrultuda gelişmeli ve yeni bir "modern köy" yaratmalı, hayatla bütünleşmiş bir eğitim alan öğrenciler teoride olanı pratiğe geçirebilmeli, döndükleri köylerinde sağlıktan, tarıma birçok alanda bilgi sahibi olmalıydılar.

Ciddi bir kalkınma hedefi olmasına rağmen kapitalist dünya ekonomisinde henüz bir periferi ülke olmaktan öteye geçememiş, üstelik II. Dünya Savaşı koşullarında bulunan ülke; bu kalkınmayı gerçekleştirebilecek finansal destekten mahrumdur. Mâli olarak Köy Enstitüleri'nin devlet bütçesinde mümkün olan en asgari düzeyde yer alması talep edilmiştir (Kirby, 2000, s.221-222). Finansal sıkıntılar nedeniyle gerek kuruluş aşamasında gerekse işleyiş aşamasında birçok zorluklarla karşılaşmıştır.

Enstitülerin kuruluş yerlerinin seçiminde ülke öncelikle dört eğitim bölgesine ayrılmış, ardından bu bölgeler üç-dört ili kapsayan bölgelere bölünerek; bölgelerin nüfus yoğunluğuna, sosyo-ekonomik yapısına, kalkınma açısından gereksinimleri dikkate alınarak enstitülerin kuruluş yerleri seçilmiştir (Türkoğlu, 1997, s.173). Aynı zamanda enstitüler kentlerden uzakta, anayollara yakın ve işlenmemiş topraklar üzerinde kurulmuştur. Bu durum enstitülerin kendi tarımsal ürünlerini yetiştirmelerine olanak vermiş, günlük gereksinmelerini kendilerinin karşılamasını sağlamıştır. Bu temeller üzerinde seçilen bölgelerde enstitülerin yapımı köylünün, öğrencinin, öğretmenin, müdürün kolektif çabası sonucu gerçekleştirilebilmiştir.

1940'lı yılların savaş koşulları içerisindeki buhranlı dönemleri köy enstitüleri üzerinde de etkisini göstermiştir. Kuruluş aşamasında ilk sorun enstitüde çalışacak müdürler olmuş ardından binaların yapımında

çalışacak eleman yokluğu “çocuk işgücü”ne başvurulmasına, öğrencilerin okullarının yapımında çalışmalarına neden olmuştur (Aysal, 2005, s.276). Nitekim bu gereklilik ileri de enstitülerin eleştirilmesinde uğrak noktalarından biri olacaktır.

Enstitülerin yapımı sonrası artık pedagojik ilkeler saptanmış ve bu ilkeler Köy Enstitüleri'nin yüklenmesi beklenen misyona uygun olarak tasarlanmıştır. Öncelikle eğitim sistemi köy yaşamının bütününe etkilemeyi hedef olarak belirlemiş, toplumsal bir dönüşüm amaçlamıştır. Bu gerekçeyle müfredat çok yönlü bir program olarak uygulanmış, öğrencilerin her alanda liyakatleri esas alınmıştır. Enstitülerin en dikkat çekici özelliği –ki bu nedenle de ileride eleştiri oklarına tabi olacaklardır– karma bir eğitim sistemi uyguluyor olmasıdır. Enstitülerin öncesinde karma eğitim gerçekleştirilmiş olmasına rağmen pratik öğretilerde kız-erkek beraber çalışıyor olması ve tüm işlemleri birlikte yerine getiriyor olmaları anlamında enstitüler ilk olma özelliği taşımaktadır. Eğitim sisteminde de kız-erkek ayrımı gözetilmeden müfredat Tonguç'un çizdiği doğrultuda kuram ve pratik bir arada yürütülecek biçimde hazırlanmıştır. Tüm bu prensiplerin gerçekleştirilmesi “disiplin” vurgusunun ağır basmasına neden olmuştur (Altunya, 2009, s. 41-44).

Disiplin esasına dayalı olarak yürütülen eğitimde herkesin günde sekiz saat çalışma kurallarına dayalı bir işleyişin hâkim olduğu da görülmektedir (Arman, 1976, s. 9). Genel olarak; laboratuvar, tarım işleri, derslik çalışmaları, okuma saatlerinin dışında spor, folklor gibi fiziksel faaliyetler de eğitimin birer parçası olmuştur. Bu disiplin içerisinde bütün bir yıl açık olan enstitülerde; öğrenciler yılda 45 günlük izin kullanabilirken, öğretmenler de izinlerini sırayla kullanmak yükümlülüğünde olmuşlardır. Öğrencilerden izin süreleri boyunca gittikleri köylerinde, köyün eksiklikleri belirlemek, gözlemlemek yönünde bir misyon yüklenmeleri beklenmesinin yanı sıra, köydeki el ve zanaat işlerini öğrenmeleri, farklı halk türküleri örnekleri getirmeleri de beklenmiştir (Kirby, 2000).

Dönemin köycülük ifadesindeki okuma-yazma seferberliği vurgusuna uygun bir şekilde, köylerdeki eğitim uygarlaşma yolunda bir adım olurken köylü kendi “öz”ünden de kopmadan bir kalkınmayı sağlayabilecek konuma atfedilmiştir. Maarif Vekili Hasan Âli Yücel'in özverili çalışması sonrası Türkçe'ye çevrilen birçok yabancı klasik Enstitülerin de baş kaynaklarından olmuştur. Her öğrenci yılda 25 klasik eseri okumak zorunda olmasının yanı sıra (Keseroğlu, 2005, s. 33); mandolin, keman

gibi batı kökenli enstrümanlar da müzik derslerinin vazgeçilmez aygıtları halini almıştır.

Eğitimdeki başarılar ilerleyen yıllarda (1942) enstitülerde personel sorunları ortaya çıkarmıştır, artık Enstitüler'in üstünde daha nitelikli bir eğitime de gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda 1942 yılında kurulan Yüksek Köy Enstitüsü/YKE "diğer kurumların ele almadığı uzmanlaşma alanlarında gereken eğitimi vermek ve Köy Enstitüsü hareketinin ruhuna, yöntemlerine ve ülkelerine göre yetiştirilmiş personel sağlamak" amacına hizmet etmiştir (Kirby, 2000, s.259). Günümüzdeki üniversite kademesinde işlev kazanmış bir kurum olarak YKE köyün içinden yetişen yeni çekirdek bir birim oluşturmuştur. Enstitülerdeki eğitim sisteminin devamının yanı sıra uzmanlık alanları da sıralanan YKE'ler köyde bir kalkınma hedefleyen bu kurumların en üstüne yerleştirilmiştir.

Bir ulus-devlet yaratma sürecinde kurulan Köy Enstitüleri'nin "yaparak öğrenme" anlayışına dayalı eğitim sistemi, öğrencilerin bireysel ve toplumsal olarak yüklendikleri görevlerle özgüven kazanmaları ve bir köyü kalkındırabilecek yapıya sahip oldukları inancı uluslaşma sürecinde etkili olmuştur. Üretkenliğe dayalı bir sistem içerisinde getirilerin bu doğrultuda olması kaçınılmaz bir sonuç olarak değerlendirilebilmektedir. Nitekim, bu özgüven ile o döneme kadar yoksul ve muhafazakâr olarak nitelendirilen köylü, artık bireysel bir kalkınmadan öte ulusal kalkınmanın başat ögesi haline gelmiş ve "millî" bir kimlik kazanmaya hizmet etmiştir.

Ülke gerçekleri, kalkınmaya yönelik vurgular, köylüye yüklenen misyon, endüstrileşme çabaları arasında ortaya çıkmış olan Köy Enstitüleri bu yöndeki taleplere somut cevaplar vermiştir. Okuma-yazma oranındaki artışın yanı sıra köylerde günlük yaşantıda dahi gözler önüne serilebilen "modernlik" vurgusu bu tezin açık göstergeleri arasında sayılabilmektedir. Köy Enstitüleri'nde okuyan öğrencilerin sayısındaki artış öngörülen başarının hızla gerçekleştiğinin kanıtı olarak düşünülebilmektedir. Aşağıdaki tablo yıllar içerisinde Köy Enstitüleri'ne ilişkin sayısal verileri kapsamaktadır.

KÖY ENSTİTÜLERİ İLE İLGİLİ BAZI SAYISAL VERİLER

Ders Yılları	Enstitü Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı		Toplam	Mezunlar	
			Erkek	Kız		Öğretmen	Sağlık Memuru
1937-38	2	12	128	—	128	—	—
1938-39	3	25	325	16	341	—	—
1939-40	4	40	1.074	107	1.181	—	—
1940-41	14	234	4.933	438	5.371	—	—
1941-42	17	294	6.987	705	7.692	103	—
1942-43	18	354	8.834	837	9.671	254	—
1943-44	18	368	11.563	1.276	12.839	1.911	—
1944-45	20	487	12.761	1.475	14.236	1.797	221
1945-46	20	505	13.068	1.396	14.464	1.460	252
1946-47	20	547	12.822	1.336	14.158	2.089	228
1947-48	20	642	11.814	1.078	12.892	2.162	336
1948-49	21	209	11.244	773	12.071	2.269	220
1949-50	21	672	13.251	721	13.972	1.741	91
1950-51	21	597	13.322	773	14.095	1.760	—
1951-52	21	570	12.647	706	13.173	1.795	—

Kaynak: DİE. *Millî Eğitim Hareketleri* 1967, s.32-35, 41, 47; DİE. *İstatistik Yıllığı*. 1953, s.149-50'den aktaran Altunya, 2009, s.143.

Modernlik sürecinde okuma-yazma oranına atfedilen büyük önem Köy Enstitüleri'nin bu amacı gerçekleştirme beklentisini arttırmıştır. Bu bağlamda Köy Enstitüleri 1937-1938 yılından 1951-1952 yılına kadar 15 bine yakın öğretmen, eğitimci yetiştirmiş, 150 binin üstünde köy çocuğunu okula kavuşturmuştur. Salt bu nedenle dahi Köy Enstitüleri'nin elde ettiği başarı dikkat çekicidir. Genel bir kalkınmadan söz edilebilmesi için %80'in üzerinde bir nüfusu köylerde yaşayan bir ülkede ciddi bir eğitim sistemi sonucunda kazanılan bu oranlar sadece okuma-yazma öğrenmiş bir kesim olarak değerlendirilmemelidir, köyün içerisinden çıkan bir aydın zümresi olarak kabul görebilmelidir. Nitekim bu süreç cumhuriyetin organik aydınlarını yaratma süreci olarak da okunabilecektir. Ancak tüm bu başarılar yeni bir çığır açan Enstitülerin kapatılmasını engellememiş, her gelen eleştiriyle yozlaşma süreci kaçınılmaz bir hal almıştır.

KÖY ENSTİTÜLERİNE YÖNELİK ELEŞTİRİLER VE KÖY ENSTİTÜLERİN LAĞVEDİLMESİ

Önemli başarılar elde etmesine karşın eleştirilmekten kaçınamayacak olan Köy Enstitüleri'nin yıpranma ve kapanma süreçlerini irdelemek dönemin siyasal, toplumsal ve ekonomik konjonktüründen bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı ve ardından gelen Soğuk Savaş yılları ulusal politikalarda ciddi bir etki bırakmıştır. Yükselen ABD hegemonyası ve Sovyetler Birliği'nin komünizm tehdidi ülkenin hangi safta yer alacağını belirlenmesini gerekli kılmıştır. Nitekim; ulusal ekonomisi gelişmemiş, büyük burjuva sınıfları devlet desteğine rağmen geniş bir kitle yaratamamış ve kapitalist dünya ekonomisi içerisinde kendini var ederek Batılı güçlere kanıtlanma çabası içerisinde olan bir ülkenin ABD yanında yer alması şaşırtıcı olmasa gerektir. Dolayısıyla Köy Enstitüleri'nin kolektif eğitim karakteristiği, kır içerisinde ayrı bir komün hayat bu konjonktüre bağlı olarak komünizm yaydığı gerekçesiyle eleştirilmiş, köyün kalkınmasından ziyade köy içerisinde yükselen bir ayaklanma olarak yorumlanmıştır.

Ulusal siyasî politikada ise, CHP'ye yönelik rahatsızlık toplumun her kesiminde baş göstermiş, İnönü'nün de kabullenilmesiyle muhalif bir cephe kurulması ön görülmüştür. 1946'da demokrasiye geçiş süreci içerisine giren ülke, sınıfsal bir temelle de inşa edilmiştir. Devlet eliyle geliştirilmeye çalışılan büyük burjuvazi bu ekonomik sistemden yeterince kaynak bulamamış, sermaye birikimi yeterli oranda sağlanamamıştır. Muhalefetin inşasında ön çıkacak olan aktörlerin büyük burjuva olması ya da bu sınıfsal tabandan önemli ölçüde destek görmesi şaşırtıcı değildir. Bu etkenlere temel olarak büyüyen burjuva sınıfının kalıplarını kırarak iktidarı ele geçirmek istemesi olasıdır. Baydar'ın da belirttiği gibi; Toprak Reformu, Köy Enstitüleri gibi girişimler bir yana bırakılarak tepki görmeye mahkûm olmaktadır (Baydar, 1976, s.31).

Demokrat Parti'nin kuruluşu sonrasında değişen ifadeler, yapısal bir değişikliğe yapılan vurgu ağır basmış Köy Enstitüleri kuruluşunda öncü rol yüklenen İnönü'nün de kısmen desteğiyle ciddi bir reform sürecine girmiştir. 1944 yılında Hasanoğlu Köy Enstitüsü'ne giden İnönü'nün çocukların ileride CHP'ye oy verip vermeyeceğini sormasından sadece iki yıl geçmiş olmasına rağmen (Arman, 1976, s.11), aynı İnönü bu öncüsü olduğu bu sistemi, ulusal ve uluslararası politikaya kurban ederek

edilgin misyon yüklenmiştir. Köy Enstitülü aydınlar tarafından İnönü'nün bu edilgin tutumu kuruluş aşamasındaki olumlu tavrından bağımsız düşünülmemiş, aslında İnönü'nün tüm yaşamı boyunca Enstitülerin eğitim seferberliğini desteklemiş olması yönünde yorumlara neden olsa da (Kocabaş ve Güler, 2008, s. 168-169), İsmail Hakkı Tonguç'un Genel Müdürlük görevinden alındıktan sonra "İnönü için politika her şeydir. Onsuz yaşayamaz. Politikayı da santraç oynar gibi yapar" sözleri İnönü'nün bu tutumunu etkili biçimde özetlemektedir (E.Tonguç, 2004, 255).

Nitekim CHP içerisinde artan muhalif sesler ve ilericilerin-reformistlerin karşıtlığının yükselmesi parti içi bir bölünmeye neden olmuştur. 1946 seçimlerinde parti içerisindeki muhalefete göz yummayan İnönü sağ kanadın yükselmesine olanak tanımıştır. Sert ve reformist tutumlarıyla bilinen Recep Peker başbakanlığa getirilmiş, aynı zamanda Hasan Âli Yücel yerine Millî Eğitim Bakanlığı'na Tonguç'un şiddetle karşı çıktığı Şemsettin Sirer oturtulmuştur (E.Tonguç, 2004, s. 253-256). Bu sürecin ardından Köy Enstitüleri iç politikaların da arasında muğlak bir yapı haline gelecek, sürekli eleştirilerin odağı olacaktır.

Şemsettin Sirer ile gerek siyasal gerekse pedagojik öğretilerde bağdaşmayan Enstitülerin mimarı ve "Tonguç Baba"sı İsmail Hakkı Tonguç 24.09.1946'da Genel Müdürlük görevinden resmen ayrılmıştır. Görevinden resmen ayrıldığı gün Ferit Bayır'a söyledikleri süreci anlamlandırmada önemli bir yer tutmaktadır.

"İyi ki bize baldıran zehri falan içirmeye kalkmadılar Ferit... Valilerin, kaymakamların rahatını kaçırdık. Toprak ağalarını ürküttük. Tehlikeyi gördü adamlar" (E.Tonguç, 2004, 274).

"Tehlikeyi gören adamlar"ın gördükleri tehlikelerin içerisinde Tonguç'un kişiliği ve eğitim anlayışı da yer almaktadır. Tonguç'un siyasal görüşleri, uygulamaya çalıştığı politikalar komünizme yatkın görünmüştür. Tonguç bir komünist olarak nitelenemeyeceği gibi komünist sözlerine de rastlamak mümkün görünmemektedir. Karaömerlioğlu'nun saptamasıyla dönemin siyasetine uygun olarak Tonguç'un Ziya Gökalp ile özdeşleştirilen korportarist/solidarist öğretiye yatkınlığı ileri sürülebilir (Karaömerlioğlu, 2006, s.105).

Enstitülerde öğrencilerin üretkenlikleri, köylerde yayılan modernlik/kalkınma vurgusu dönemin siyasîlerini ve büyük toprak ağalarını da

rahatsız etmiştir. Eskişehir'in önde gelen toprak sahiplerinden ve ileriki dönemin milletvekili Emin Sazak bu konu üzerinde sınıfsal temelli bir yaklaşım öne sürmüştür. Ona göre, Köy Enstitüsü çıkışlılara verilen yetkilerin oldukça üst düzeyde olmasına bağlı olarak bu durum köylülerin "ayartılma"larına neden olmaktadır (Altunya, 2009, s.109). Benzer bir eleştiri de Köy Enstitüleri'nin kapatılmasına öncül olacak Millî Eğitim Bakanı Tevfik İleri'den gelmiştir.

"[Köy Enstitülerinde] Türk'ü ikiye bölmek istediler; bu mukaddes çatı altında toplanan saf dimağlara, patiskadan daha beyaz, tertemiz bu kalplere düşmanlıklar aşılacak istediler... Bunu ancak Moskova yapar... Biz onları bitler gibi birer birer kıracağız. Bahtiyarım ki, bunu yapmak da bana nasip oldu" (Altunya, 2009, s.110).

Enstitülerdeki öğrencilerin kendilerine duydukları özgüven beklenmedik bir gelişme olmuştur. Bu nedenle Enstitüler köylüler arasında doğacak bir ayaklanmanın temel etmeni olarak sayılmıştır. Ancak Enstitülere belki de en kısır eleştiri kız-erkek öğrencilerin münasebeti nedeniyle getirilmiştir. Muhafazakâr çevrelere göre bu ilişkiler genel ahlakı bozmakta, el değmemiş köyü yozlaştırmaktadır (Karaömerlioğlu, 2006, s.108, 112).

Enstitülere yönelik "sol" görüşlü aydınların eleştirilerinin başını Kemal Tahir çekmektedir. Tahir enstitülerin köy çocuklarının çalıştırılması ve sömürülmesine karşı çıkmış bunu romanı Bozkırdaki Çekirdek'te de açık bir biçimde dile getirmiştir.

"Köy Enstitüleri, köylü çocuklarının çile çekme ve azla yetinme yatkınlıklarından yararlanarak, en ağır işlerde gaddarca çalıştırılıp sömürülmelerinden başka bir sonuç vermezdi. Nitekim bu deneme, son hesaplaşmada biz Türk aydınlarının, halk düşmanlığımızı değilse bile, halka hiç acımadığımızı göstermiştir" (Tahir, 2004).

Gerek sağ gerekse sol kanattan yöneltilen eleştirilerin doğruluk paylarının olduğunu söyleyebilmek mümkün olsa dahi (çalışma koşullarının ağırlığı, öğretmen bulma güçlüğü... v.b.), bu yaratılmak istenen sistemin geniş perspektifi, maddi olanaksızlıkları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir. Engin Tonguç'a göre, "yergilerin ortak özelliği şu yanlış kanıdan hareket ederek işe girişmişlerdir: Bu çığır bir veya birkaç eğitmenin kafasında gelişi güzel doğmuş, onlar böyle uygun gördüler diye uygulamaya girişilmiştir" (E.Tonguç, 2003, s.77).

Enstitülere yöneltilen ciddi eleştirilerin hissedilir biçimde yaygınlaşması ve CHP ile başlayan Köy Enstitüleri'ne yönelik reform süreci 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelişiyle hız kazanmıştır. Sıralı ile başlayan köyü eğitime uydurma değil eğitimi köye uydurma politikaları enstitülerin eğitim politikalarının değişmesine neden olmuş hatta kız-erkek öğrencilerin ders çalışma yerleri ayrılmıştır. Tefik İleri'nin bakanlığa gelmesiyle Köy Enstitüleri'ne son darbe atılmış, öncelikle kız öğrenciler Enstitüler'den ayrılarak Kız Köy Enstitüleri'ne dönüştürülen Enstitülere alınmış ardından 1952'de Köy Enstitüleri adı kaldırılmış Köy Öğretmen Okulu adı benimsenmiştir. Bu sürecin ardından ise beklenen olmuş Köy Enstitüleri bir yasayla¹ İlköğretmen Okulları ile birleştirilerek resmen kaldırılmıştır.

SONUÇ YERİNE

Dönemin siyasal, toplumsal ve iktisadî beklentilerine cevap verecek nitelikte gelişen köycülük vurgusu ve kalkınma yolunda temel uğrak olması beklenen köylere yönelik politikaların gelişmesi konjonktüre uygun bir zemin içerisinde vuku bulmuştur. Kapitalist gelişmenin gerisinde kaldığı düşünülen ülke sanayisi ilerletilmek ve "millî" bir burjuvazi devlet eliyle yaratılmak istenmiştir. Ancak nüfusunun % 80'inden fazlası köylerde yaşayan bir ülkede "köy"ü taban almayan bir kalkınmadan söz edilmesi olanaksızdır. Hızlı bir ulus-devlet sürecinde Kemalist ideolojinin yaygınlık kazanması yine köy gerçeği göz önünde bulundurularak mümkün görünmektedir, aksi takdirde ulus yaratma bilinci salt elitist bir çaba niteliğine bürünecektir. Bu konjonktürde gelişen köycülük ve halkçılık ifadeleri Köy Enstitüleri'nin gerekli görülmesinde temel etmenler olarak sayılabilmektedir.

Aynı zamanda okuma-yazma oranlarında artış sağlanmak istenmesi, köylünün köyünde yozlaşmadan, kuram ile pratiği birleştirerek, "hayat okulu" anlayışıyla temellenmiş bir biçimde eğitim görmeleri gerekliliği vurgusu dönemin eğitim anlayışını da sorgulamayı gerekli kılmıştır. Nitekim gerek siyasal ve iktisadî ifadelerde gerekse eğitim ve toplumsal ifadelerde dile getirilen "köy kalkınması" tezleri Köy Enstitüleri'nde vücut bulmuştur.

---

¹ İlgili yasa için bkz. 27 Ocak 1954, 6234 sayılı Köy Enstitüleri ile İlköğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkında Kanun.

Kolektif, üretken, yaparak öğrenme esaslarına dayalı bir eğitim sistemiyle yurdun dört bir yanında kurulan Köy Enstitüleri köy içerisinde yetişen öğrencileri köylerine eğitmen yapma amacını taşımıştır. Köylü istenildiği gibi köyünde yetişecek ancak modernlik vurgusuna aşına olarak eğitilecektir. Aynı zamanda Köy Enstitüleri ile iktidar kanadı köylüye ulaşabilecek “uluslaşma” süreci hız kazanacaktır.

Beklenen başarı büyük ölçüde sağlanmış olmasına karşın, Enstitüler kurumunu gerçekleştiren politikalara karşı bir konjonktürün gelişmesiyle ilerleyen yılların politikalarına kurban edilmiştir. Bir önceki dönemin siyasal ve iktisadî gerekliliklerine uygun olarak kurulan bu kurumlar bir sonraki dönemin politikalarıyla uyum sağlamadığı için yine politikalar aracılığıyla önce reformize edilmiş ardından tamamen kaldırılmıştır. Trajik olan ise ilk reformist hareketlerin Enstitülerin kurulmasına öncülük eden İnönü'nün zamanında gerçekleştirilmesidir. Büyük bir burjuva sınıfının iktidar sahnesinde rol oynamak istemesi, Sovyetler tehdidi, ülke içerisinde muhafazakar ideolojinin çubuğu kendine doğru bükmesi Enstitülerin “gereksiz”liğinin nedenleri arasında sayılabilmektedir.

Büyük bir özveri ve emek isteyen sürecin ardından kurulan Köy Enstitüleri bir çırpıda ülke politikasından düşürülmüştür. Ancak belirli bir perspektiften bakıldığında Köy Enstitüleri'nin gerek kuruluşu gerekse kapanışı ilgili dönemlerin siyasî ve iktisadî politikalarına bağlanabilecektir. Neden-sonuç ilişkisi içerisinde çizilen çizginin her iki yönü de değişen konjonktürleri göstermektedir. Bu bağlamda Köy Enstitüleri'ni yeniden okumak dönemlerin siyasî ve iktisadî politikalarını okumakla ilişkilidir. ▽

KAYNAKLAR

- Altunya, Niyazi (2009), **Köy Enstitüsü Sistemine Toplu Bir Bakış**, 2. Baskı, İstanbul: KAVEG Yayınları.
- Arman, Hürrem (1976), “Köy Enstitüleri ve Getirdikleri”, Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri Özel Sayı, **Yeni Toplum**, S.5, Ankara: TÖB-DER Yayınları, 7-15.
- Avcioğlu, Doğan (1996), **Türkiye'nin Düzeni**, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Aysal, Necdet (2005), “Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, **Atatürk Yolu Dergisi**, S.35-36, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk Tarihi Enstitüsü, 267-282.

- Bahadır, Ziyinet (1994), **Köy Enstitülerinin Sosyolojik İncelenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi.
- Baydar, Oya (1976), "Sınıfsal Açından Köy Enstitüleri", Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri Özel Sayı, **Yeni Toplum**, S.5, Ankara: TÖB-DER Yayınları, 15-33.
- Bayrak, Mehmet. "Köy Enstitülerinin Sunduğu Gerçekler", <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/2253.pdf> (erişim 08.11.2009).
- Burkay, Kemal (1978), "Önsöz", (yaz.) Mehmet Bayrak, **Köy Enstitülü Yazarlar-Ozanlar** içinde, Ankara: TÖB-DER Yayınları.
- Çakır, Cemil (1976), "Köy Enstitüleri Üzerine", Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri Özel Sayı, **Yeni Toplum**, S.5, Ankara: TÖB-DER Yayınları, 33-40.
- DPT, **1960 Öncesi Dönemde Planlama**, <http://www2.dpt.gov.tr/must/tarihce.asp> (erişim 07.11.2009).
- Ekmeççi, Mustafa (1976), "Mecliste Köy Enstitüleri", Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri Özel Sayı, **Yeni Toplum**, S.5, Ankara: TÖB-DER Yayınları, 49-56.
- Geray, Cevat (1976), "Toplumsal ve Ekonomik Açından Türkiye'de Köy Gerçeği ve Köy Enstitüleri Deneyimi", Kuruluşunun 36. Yılında Köy Enstitüleri Özel Sayı, **Yeni Toplum**, S.5, Ankara: TÖB-DER Yayınları, 40-49.
- Kafadar, Osman (2004), "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları", (ed.) Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce/Modernleşme ve Batıcılık** içinde, 3. Baskı, C. 3, İstanbul: İletişim Yayınları, 351-382.
- Karaömerlioğlu, Asım (2001a), "Tek Parti Döneminde Halkçılık", (ed.) Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce/Kemalizm** içinde, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 272-284.
- Karaömerlioğlu, Asım (2001b), "Türkiye'de Köycülük", (ed.) Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce/Kemalizm** içinde, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 284-298.
- Karaömerlioğlu, Asım (2006), **Orada Bir Köy Var Uzakta**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keseroğlu, Hasan S. (2005), "Köy Enstitülerinde Okuma ve Kütüphane" **Türk Kütüphaneciliği**, S. 19, 25-40.
- Kirby, Fay (2000), **Türkiye'de Köy Enstitüleri**, 2. Baskı, Ankara: Güldikeni Yayınları.

- Kocabaş, Kemal ve Güler Rifat (der.) (2008), **Bilge İmececi**, İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları.
- Koçak, Cemil (2002), "Siyasal Tarih (1923-1950)", (ed.) Sina Akşin, **Türkiye Tarihi Çağdaş Türkiye 1908-1980** içinde, C. 4, İstanbul: Cem Yayınevi, 127-215.
- Köker, Levent (1990), **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Köymen, Nusret Kemal (1934), **Halkçılık ve Köycülük**, Ankara: Tarık Edip Kütüphanesi.
- Kuruç, Bilsay (2001), "Kemalist Ekonomiden Kesitler", (ed.) Tanıl Bora ve Murat Gültekingil, **Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce/Kemalizm** içinde, C. 2, İstanbul: İletişim Yayınları, 298-313.
- Peker, Recep (1984), **İnkılap Dersleri**, 4.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tahir, Kemal (2004), **Bozkırdaki Çekirdek**, 5. Baskı, İstanbul: Tekin Yayınevi.
- Tonguç, Engin (2001), **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç**, 2. Baskı, C.1, Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Tonguç, Engin (2003), **Köy Enstitülerinin İzinde**, Ankara: Güldikeni Yayınevi.
- Tonguç, Engin (2004), **Bir Eğitim Devrimcisi: İsmail Hakkı Tonguç**, 2. Baskı, Ankara: Güldikeni Yayınları.
- Tonguç, İsmail Hakkı (1997), **Köyde Eğitim**, 2. Baskı, Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Türkoğlu, Pakize (1997), **Tonguç ve Enstitüleri**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Muhafazakâr Düşünce / Mülkiyet